

<https://jrl.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Researches in Linguistics
E-ISSN: 2322-3413
14(2), 69-90
Received: 09.12.2022 Accepted: 13.03.2023

Research Paper

Investigating the Polysemy of the Prefix /hæm-/ in Persian Based on Cognitive Semantic Approach

Maryam Azimi

Ph.D Student, Department of English Language and Linguistics, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran

Maryam.azimi69@gmail.com

Masoud Dehghan*

Associate Professor, Department of English and Linguistics, Faculty of Language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Kurdistan, Iran

m.dehghan@uok.ac.ir

Akram Korani

Assistant Professor, Department of English Language and Linguistics, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran

Korani222@gmail.com

Abstract

One of the issues discussed in the framework of cognitive semantics is the issue of polysemy. One of the fundamental concepts in polysemy is radial categories. In cognitive semantics, a polysemous word forms a category, and the different meanings of that word are assigned to the members of that category. From this point of view, prefixes also have multiple meanings that can be added to their bases. In this regard, in the present study, the polysemy of the prefix /hæm-/ was investigated by relying on the cognitive semantics approach. The methodological nature of this qualitative study was descriptive-analytic, and the data have been collected by library research method including Dehkhoda Dictionary (1995), Mo'in Dictionary (2003) and Amid Dictionary (2011). The findings indicated that the non-verbal prefix /hæm-/ is a polysemous prefix with a range of lexical functions. It's worth mentioning that this prefix in some cases changes the lexical meaning of the verbal root, and thus creates a distinct lexical element. And also, the results showed that the prefix /hæm-/ consists of five distinctive meaning. Based on factors to determine the prototypemeaning, it was found that among the existing meanings, the meaning of "sharing" is the core or prototypemeaning of the prefix /hæm-, and four other semantic clusters are formed around this core meaning. Accordingly, the prefix /hæm-/ has formed a category that gathers all its meanings around a core meaning, just like lexical categories.

Keywords: Cognitive Semantics, Polysemy, Radial Category, Prefix, Persian

Introduction

One of the issues discussed in the framework of cognitive semantics is the issue of polysemy. In the field of semantics, polysemy is important because meaning generativity and expansion of concepts to a significant extent occurs as a result of the creation and formation of polysemy. Radial categories provide one of the fundamental concepts in polysemy. In cognitive semantics, a polysemous word forms a category and the different meanings of that word are assigned to the members of that category. It can be claimed that all these meanings are related to each other. The relationship between these meanings can be also justified through what are called radial categories. From this point of view, prefixes have

*Corresponding author

multiple meanings that can be added to their bases. In this regard, in the present study, the polysemy of the prefix /hæm-/ was investigated by relying on the cognitive semantic approach. According to the prototypical theory, it is believed that some of these meanings are better examples for that particular category and some members marginally represent their category. Also, more prototypical meanings are placed in the center of this radial category and marginal meanings are related to these more central meanings through family similarities. Semantic relation is the outcome of humans' daily interactions and their embodied experiences. Moreover, observations of the world around them show these experiences in image schemas and mental spaces as well. With the use of these concepts and experiences, human beings realize the similarities between two or more processes and use a word with a metaphorical extension in other meanings while referring to those processes. In this regard, Likoff and Brugmann (1988) stated that words occur in radial categories that are placed under a conceptual category, in which several concepts are organized in relation to a central concept. In the case of words, it is said that their central or prototypical meanings are located in the center of this category and their marginal meanings are further away from those prototypical meanings (Evans & Green, 2006: 332). The following figure shows an abstract image of how the different meanings of words are related to the perspective of radial categories:

Fig 1- Network of radial categories (Evans & Green, 2006: 332)

Materials and Methods

The methodological nature of this qualitative study was descriptive-analytic and the data consisted of almost 436 words which were collected from the library resources available in Persian language, such as historical books and books of authoritative cultures, including Dehkhoda Dictionary (1995), Mo'in Dictionary (2003), and Amid Dictionary (2011). Then, by using the criteria provided by Taylor and Evans (Taylor & Evans, 2003), the prototypical and marginal meanings of the prefix /hæm-/ in Persian language were determined. In addition, the authors tried to use cognitive tools in this approach for different meanings of the investigated prefix to present the relevant schemata. Finally, the radial network of this prefix was drawn.

Discussion of Results and Conclusion

The issue that emerges is that, like words, Persian language prefixes, such as "Ham-", which are considered to be remnants of the previous periods of the mentioned language, have changed over time and as a result, their meanings have also changed and expanded in combination with different bases. Also, since prefixes play an important role in a language as constructive elements in the construction of language words and new concepts, determining their prototypical meanings and radial network can be an effective step in understanding their semantic range. Therefore, in the current research, the authors tried to answer the following questions: What are the prototypical meanings of the prefix /hæm-/ and its polysemous radial network? How are the compounded words derived from the prefix /hæm-/ explained?

The findings indicated that the non-verbal prefix /hæm-/ is a polysemous prefix with a range of lexical functions. It is worth mentioning that this prefix changes the lexical meaning of the verbal root and thus creates a distinct lexical element in some cases. The results showed that the prefix /hæm-/ consisted of 5 distinctive meanings. Based on the factors, it was found that among the existing meanings, the meaning of "sharing" was the core or prototypical meaning of the prefix /hæm-, while the other 4 meanings were considered as 4 semantic clusters formed around that prototypical meaning. Accordingly, the prefix /hæm-/ formed a category that gathered all its meanings around a core meaning just like lexical categories.

To sum it up, among the collected data, 40 and 46 words were used in combination with the prefix /hæm/ in the semantic clusters of "similarity" and "association", respectively. Also, 42 words from the data in this research had the semantic cluster of "equality/sameness".

Finally, the findings showed that the schemata of "sharing" as the prototypical meaning for the prefix /hæm-/ had the highest frequency of meaning compared to the semantic clusters and that was why it was considered as the prototypical meaning. Also, out of the 4 semantic clusters of "companionship", "similarity", "association", and

"equality/sameness", the schematas of "companion" and "similarity" had the highest and lowest frequencies, respectively.

References

- Abolghassemi, M. (2009). *A Short Historical Grammar of Persian Language*. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Afrashi, A., and Koushki, F. (2018). Semantic analysis of pish prefix in Persian Language: Cognitive linguistics approach. *Zabanpazhuhi (Journal of Language Research)* 9(25), 137-166. [In Persian]
- Amid, H. (2011). *Amid Dictionary*. Tehran: Rah-e-roshd. [In Persian]
- Antunano, I. (1999). *Polysemy and Metaphor in Perception Verbs: A Cross-Linguistic Study, PhD Thesis*, University of Edinburgh.
- Bauer, L. (2004). The Borderline between Derivation and Compounding in Morphology and Its Demarcation. In V. U. Dressler (Ed.), *Selected papers from the 11th morphology meeting* (99. 97-108). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Beekes, R. (2011) *An Introduction to Comparative Linguistics of Indo-European Languages*. Translated by E. Taheri. Tehran: Institute for Humanities and Cultural studies. [In Persian]
- Brugmann, C. (1981). *The story of "over"*. MA thesis, University of California.
- Brugmann, C., and Lakoff, G. (1988). Cognitive topology and lexical networks. In S. Small, G. Cottrell and M. Tannenhaus (Eds), *Lexical Ambiguity Resolution* (pp. 477-507). San Mateo, CA: Morgan Kaufman.
- Croft, W., and Cruise, A. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dehkhoda, A. (1995). *Dehkhoda Dictionary*. Tehran: Rowzaneh. [In Persian]
- Evans, V. and Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An introduction*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Fauconnier, G., and Turner, M. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Fauconnier, G., and Turner, M. (2003). Polysemy and Conceptual Blending. In B. Nerlich, Z. Todd, V. Herman & D. Clark (Eds.), *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* (pp. 79-94). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Geeraerts, D., and Coykens, H. (2007). *Cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Haghshenas, A. M. (2009). *Persian Grammar*. Tehran: Madrese.
- Hamawand, Z. (2011). Prefixes of Degree in English: A Cognitive Corpus Analysis. *Open Journal of Modern Linguistics* 1, 13-23.
- Hamawand, Z. (2013). Prefixes of Spatiality in English: A Study in Cognitive Linguistics. *Theory and Practice in Language Studies* 3, 736-747.
- Johnson, M. (1990). *The body in the mind: the bodily basis of meaning, imagination and reason*. Chicago: Chicago University Press.
- Khormaei, A., Moloodi, A., and Kaviyani Fardzadeh, E. (2019). A Study of Polysemy in Four Negative Non-Verbal Prefixes in Persian Based on Principled Polysemy: A Corpus-Based Approach. *The International Journal of Humanities* 26(2), 29-49.
- Kotowski, S. (2019). the semantics of English out-prefixation: A corpus-based investigation. *English Language and Linguistics* 1, 1-29.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire and dangerous things: what categories reveal about the mind*. Chicago: Chicago University Press.
- Lance, N. (2010). *The Polysemy of an "Empty" Prefix: A Corpus-Based Cognitive Semantic Analysis of the Russian Verbal Prefix po-*. PhD. dissertation. University of North Carolina at Chapel Hill.
- Langacker, R. (2008). *Cognitive Grammar: A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Markos, A. (2015). Exploring the meaning and productivity of a polysemous prefix: The case of the Modern Greek prepositional prefix para-. *Acta Linguistica Hungarica* 62(4), 447-476.
- Mo'in, M. (2003). *Mo'in Dictionary*. Tehran: Adna. [In Persian]
- Moynihan, C. (2015). *A Cognitive Grammar Analysis of the Semantics of the Russian Verbal Prefix na-*. PhD. dissertation. The University of New Mexico.
- Nyberg, H. (1974). *A Manual of Pahlavi II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Purmohammad M, Shamsa R, Torabi L. (2019). Semantic network of verb prefix: "forou" in terms of a cognitive semantics approach. *Advances in Cognitive Sciences* 21(2), 61-73
- Saric, L. (2013). *The Verbal Prefixes na- in Croation: A Cognitive Linguistic Analysis*. Prihvaeen, zatnak.
- Tabatabaee, A. (2015). Contemporary Persian Prefixes. *Nama-ye-Farhangestan* 21(2), 127-137. [In Persian]
- Tchizmarova, I. K. (2012). A Cognitive Linguistics Analysis of the Bulgarian Verbal Prefixes. *Ježitoslovle* 1, 219-260.
- Tyler, A., and V. Evans. (2003). *the semantics of English prepositions: spatial scenes, embodied meaning and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vanhove, M. (2008). *Towards a typology of semantic associations*. Berlin: Mouton de Gruyter.

مقاله پژوهشی

بررسی چندمعنایی پیشوند /hæm-/ «هم-» در زبان فارسی براساس رویکرد معنی‌شناسی شناختی

*مریم عظیمی

**مسعود دهقان

***اکرم کرانی

چکیده

از جمله مسائلی که در چارچوب معنی‌شناسی شناختی به آن پرداخته می‌شود، مسئله چندمعنایی است. یکی از مفاهیم بنیادی در مسئله چندمعنایی مقوله‌های شعاعی است. در معنی‌شناسی شناختی، یک واژه چندمعنا یک مقوله را تشکیل می‌دهد و معانی مختلف آن واژه عضوهای آن مقوله را به خود اختصاص می‌دهند. از این منظر، پیشوندها نیز دارای معانی متعددی هستند که می‌تواند آن‌ها را به پایه‌های خود بیافزایند. در این راستا، در پژوهش حاضر چندمعنایی پیشوند /hæm-/ با تکیه بر رویکرد معنی‌شناسی شناختی مورد بررسی قرار گرفت. ماهیت روش شناختی این پژوهش کیفی، توصیفی-تحلیلی بوده و داده‌ها به روش کتابخانه‌ای از منابع فارسی‌زبان لغت‌نامه دهخدا (۱۳۷۳)، فرهنگ معین (۱۳۸۱) و فرهنگ عمید (۱۳۸۹) استخراج شده‌اند. یافته‌ها نشان داد که پیشوند غیرفعلی /hæm-/ یک پیشوند چندمعنایی با طیفی از کارکردهای واژگانی است. این پیشوند در برخی موارد معنای واژگانی ریشه کلمه را تغییر می‌دهد و در نتیجه یک عنصر واژگانی متمایز ایجاد می‌کند. همچنین، نتایج نشان داد که پیشوند /hæm-/ از پنج معنای متمایز برخوردار است که براساس معیارهای تعیین معنای سرنمون مشخص شد معنای «اشتراک» معنای مرکزی یا سرنمون پیشوند /hæm-/ است و چهار خوشه معنایی متمایز دیگر نیز حول این معنای مرکزی شکل گرفته‌اند. بنابراین، پیشوند /hæm-/ همانند مقولات واژگانی، مقوله‌ای را شکل داده است که همه معانی خود را حول یک معنای مرکزی گرد آورده است.

کلیدواژه‌ها: معنی‌شناسی شناختی، چندمعنایی، مقوله شعاعی، پیشوند، زبان فارسی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

maryam.azimi69@gmail.com

m.dehghan@uok.ac.ir

korani222@gmail.com

* دانشجوی دکتری، گروه آموزش زبان انگلیسی و زبان شناسی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران

** دانشیار، گروه زبان و ادبیات انگلیسی و زبان‌شناسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران (نویسنده مسئول)

*** استادیار، گروه آموزش زبان انگلیسی و زبان‌شناسی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران

2322-3413 © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/jrl.2023.135976.1694>

۱. مقدمه

واژه‌های زبان را می‌توان براساس ساختار درونی آن‌ها در دو گروه واژه‌های بسیط و واژه‌های غیربسیط قرار داد. واژه‌های بسیط تنها از یک تکواژ غیرقابل تجزیه ساخته شده‌اند. در مقابل، واژه‌های غیربسیط واژه‌هایی هستند که می‌توان ساختمان آن‌ها را به عناصر سازنده‌شان تجزیه کرد. در واقع، عناصر ساختاری تجزیه‌شده واژه‌های غیربسیط تکواژهایی هستند که دارای معنا و یا نقش دستوری‌اند. یکی از عناصری که در ساختمان واژه‌های زبان وجود دارد، وند^۱ است. بائر^۲ (2004) معتقد است وند تکواژی وابسته است که به تنهایی به کار نمی‌رود و تنها در پیوند با واژه یا ستاک به کار می‌رود. وجود این تعریف باعث شده است که پژوهشگرانی همچون **حق‌شناس** (۱۳۸۷)، برخی از تکواژهایی را که به واژه‌ها افزوده می‌شوند، در زمره پیشوندهای فارسی قرار ندهند، مانند تکواژ «هم-» در واژه «همکار»، چرا که این تکواژها می‌توانند به تنهایی نیز به کار روند، مانند «هم» در جمله «ما او را هم با خود بردیم». در این رابطه، **طباطبایی** (۱۳۹۴) بیان می‌کند که این عناصر، مانند «هم»، صرفاً هم‌آوا هستند، به دلیل این که در دو نقش متفاوت به کار رفته‌اند. همچنین، براساس نظر بائر (2004) برای تعیین مقوله دستوری یک تکواژ، نقش یا کارکرد آن اهمیت دارد.

وندها خود به دو دسته تصرفی^۳ و اشتقاقی^۴ تقسیم می‌شوند. وندهای تصرفی وندهایی هستند که به واژه‌های زبان معنا یا نقشی دستوری اضافه می‌کنند؛ اما وندهای اشتقاقی در ترکیب با واژه‌های زبان معمولاً معنایی قاموسی به واژه‌ها اضافه می‌کنند و طبقه یا معنای آن‌ها را نیز تغییر می‌دهند. وندهای اشتقاقی خود به دو گروه پیشوندها^۵ و پسوندها^۶ تقسیم می‌شوند. به لحاظ تاریخی، **بیکس**^۷ (۱۳۸۹) معتقد است که پیش‌واژه‌ها (یعنی حروف اضافه) و پیشوندها به‌ویژه پیشوندهای فعلی دوره‌های بعد، همه در زبان‌های هند و اروپایی آغازین^۸ قید بوده‌اند و در زبان هند و اروپایی هیچ پیش‌واژه یا پیشوندی (فعلی) وجود نداشته است. پیشوندهای فعلی زبان‌های ایرانی باستان علاوه بر نقش پیشوندی، اکثراً نقش قیدی نیز داشته‌اند و برخی از آن‌ها در نقش حرف اضافه نیز ظاهر شده‌اند. از این رو، وی بر این باور است که پیشوندهای این دوره شامل دو گونه پیشوند است. آن‌هایی که تنها نقش پیشوندی داشتند و آن‌هایی که افزون بر نقش پیشوندی، قید و حرف اضافه نیز بوده‌اند. از نظر وی پیشوندهای زنده و فعال امروزی زبان فارسی، در واقع، همان قیدها، صفت‌ها و حروف اضافه دوره پیشین (باستان و میانه) هستند که به صورت پیشوند در این دوره به کار می‌روند. بر این اساس، می‌توان گفت که پیشوندهای زبان فارسی در اصل واژه‌هایی هستند که در گذر زمان بر اثر فرایند دستوری‌شدگی^۹ دچار تغییر نقشی، معنایی و آوایی شده‌اند و امروزه به‌عنوان پیشوند در ساختمان واژه‌ها به کار می‌روند. بر پایه آنچه بیان شد می‌توان گفت که پیشوندهای موجود در زبان که بخشی از ساختمان واژه‌ها تلقی می‌شوند، دارای معنایی پیشین یا اولیه بوده‌اند که ممکن است در گذر زمان تغییر کرده یا حوزه‌های معنایی جدیدی به آن افزوده شده باشد. به‌عنوان نمونه، پیشوند «باز-» در جمله «پیش کسری گفتند که او نافرمانی می‌کند و سرکشی، نامه نوشت که او را بازخواند (قصص الانبیاء)» در همایی با فعل «خواند» معنای «طلبیدن» را شکل داده است. همچنین، پیشوند «باز-» در واژه‌های «بازگشت، بازپرس و بازدید» معناهای متفاوتی را به پایه‌های «گشت، پرس و دید» افزوده است. در توجیه این موضوع می‌توان به پدیده چندمعنایی^{۱۰} اشاره کرد. چندمعنایی وضعیتی است که در آن یک واژه چندین معنای مرتبط به هم دارد. **آنتونانو**^{۱۱} (1999) معتقد است که چندمعنایی پدیده‌ای با مرزهای مشخص و خالی از ابهام نیست. در حوزه معناشناسی، چندمعنایی از این جهت حائز اهمیت است که زیایی معنا و بسط مفاهیم تا حد قابل توجهی در نتیجه ایجاد و شکل‌گیری چندمعنایی به‌وقوع می‌پیوندد. می‌توان گفت که چندمعنایی واحدهای زبانی اعم از واژه، تکواژ، حروف اضافه، وندها و ... پدیده‌ای جهانی است و در همه زبان‌ها و در تمام دوره‌های تاریخی آن‌ها اتفاق می‌افتد (Vanhove, 2008). در

¹ affix

² L. Bauer

³ inflectional

⁴ derivational

⁵ prefix

⁶ suffix

⁷ R. Beekes

⁸ Proto Indo-European Languages

⁹ grammaticalization

¹⁰ polysemy

¹¹ I. Antunano

این راستا، زبان‌شناسی شناختی^۱ تغییر معنای یک واژه یا عنصر زبانی را در قالب الگویی نظام‌مند تحلیل می‌کند. تغییر معنا هم به صورت تدریجی و در طول دوره‌ای از زمان و هم در ترکیب‌های مختلف زبانی در یک زمان خاص صورت می‌گیرد. موضوع شبکه شعاعی^۲ که در دل موضوع مقوله‌بندی در زبان‌شناسی شناختی مطرح شده است، چگونگی بسط‌های معنایی یک واژه را در چارچوب شناختی تحلیل می‌کند.

با توجه به آنچه بیان شد، موضوعی که نمایان می‌شود این است که همانند واژه‌ها، پیشوندهای زبان فارسی مانند «هم-» که بازمانده‌هایی از دوره‌های پیشین زبان مذکور به‌شمار می‌روند، در گذر زمان دچار تغییر شده و به تبع آن معنای آن‌ها نیز تغییر یافته و در ترکیب با پایه‌های مختلف گسترش یافته‌اند. همچنین، از آنجا که پیشوندها به‌عنوان عناصری سازنده در ساخت واژه‌های زبان و مفاهیم جدید نقشی مهم را در زبان ایفا می‌کنند، تعیین معنای سرنمون^۳ و شبکه شعاعی آن‌ها می‌تواند گامی موثر در شناخت گستره معنایی آن‌ها باشد. از این رو، در پژوهش پیش‌رو نگارندگان قصد دارند تا به این پرسش‌ها پاسخ دهند که معنای سرنمون و شبکه شعاعی چندمعنایی پیشوند /hæm/ کدام‌ها هستند؟ همچنین، واژه‌های آمیخته حاصل از پیشوند /hæm-/ چگونه تبیین می‌شوند؟

۲. پیشینه پژوهش

در زبان فارسی اکثر پژوهش‌هایی که براساس رویکرد شناختی وندها را تحلیل کرده‌اند، پیرامون تحلیل معنایی پسوندها بوده است. درباره پیشوندهای زبان فارسی، در ایران پژوهش‌های اندکی انجام شده است. از این رو، پیشینه مطالعاتی چندانی در این زمینه وجود ندارد. در این بخش، ابتدا به پژوهش‌های داخلی پیرامون موضوع مورد بحث خواهیم پرداخت.

افراشی و کوشکی (۱۳۹۶) در پژوهشی پیشوند «پیش-» را بررسی کرده‌اند. از نظر آن‌ها مشتقات پیشوند «پیش-» مقوله‌ای چندمعنایی با یک ساختار نظام‌مند را شکل داده است. آن‌ها پس از مشخص کردن شبکه شعاعی پیشوند «پیش-»، دو خوشه معنای مرکزی ترتیب مکانی و ترتیب زمانی تعیین کرده‌اند، و با استفاده از معیارهای **تایلر و ایوانز** (۲۰۰۳) مفهوم مکانی پیشوند «پیش-» به‌عنوان معنای اصلی و اولیه یا معنای سرنمون در نظر گرفته شده‌اند که معانی دیگر آن حول این معنای سرنمون قرار گرفته‌اند.

پورمحمد و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی شبکه معنایی پیشوند «فرو» را در چارچوب معناشناسی شناختی بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که «پایین و زیر» معنای سرنمون پیشوند «فرو» است و معانی حاشیه‌ای و خوشه‌ای آن نیز شامل چند گروه «ثبوت و وقفه، عقب، کنار، تقلیل، تحقیر، کنترل، و غیره» است. آن‌ها از یافته‌های پژوهش خود نتیجه‌گیری کردند که رویکرد شناختی در مقایسه با رویکردهای سنتی تحلیل بهتری از روابط معنایی پیشوندها به‌دست می‌دهد.

خرمایی و همکاران (۲۰۱۹) براساس چارچوب چندمعنایی نظام‌مند به بررسی چندمعنایی چهار پیشوند نفی غیرفعلی (ضد-، بی-، نا-، غیر-) در زبان فارسی پرداخته و شبکه معنایی هر پیشوند را در قالب یک مقوله شعاعی ترسیم کردند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که فقط در سه پیشوند (ضد-، بی-، نا-) از چهار پیشوند (ضد-، بی-، نا-، غیر-) چندمعنایی وجود دارد. آن‌ها، همچنین، نشان دادند که ساز و کار مفهومی چندمعنایی در این پیشوندها مجاز است.

همچنین، در پیشینه مطالعاتی خارجی پیرامون پیشوندها، **لانس**^۴ (۲۰۱۰) در رساله خود پیشوند چندمعنایی زبان روسی «po-» را در چارچوب نظری زبان‌شناسی شناختی بررسی کرد. نتایج بررسی وی نشان داد که معنای پیشوند «po-» را می‌توان به دو دسته یا خوشه تقسیم کرد: خوشه اول شامل معانی تقلیل‌دهنده،^۵ محدودکننده،^۶ واردشونده^۷ و نتیجه‌ای^۸ بود؛ و خوشه دوم بیشتر شامل معانی توزیعی^۱ و تناوبی^۲

^۱ cognitive linguistics

^۲ radial network

^۳ prototype

^۴ N. Lance

^۵ attenuative

^۶ delimitative

^۷ ingressive

^۸ resultative

بوده است. وی، همچنین، نشان داد که از میان معانی پیشوند «po-»، معنای «نتیجه» معنای مرکزی یا سرنمون است و دیگر معانی پیشوند «-po»، حاصل بسط استعاری^۳ و مجاز^۴ آن معنای مرکزی هستند.

هماوند^۵ (2011) در پژوهشی به تجزیه و تحلیل پیشوندهای مدرج در زبان انگلیسی همچون «ultra- و sur-، super-، mega-، hyper-» پرداخته است. وی نشان داد که پیشوندهای درجه‌ای در زبان انگلیسی دارای طیف گسترده‌ای از معانی هستند که حول یک معنای مرکزی جمع می‌شوند. وی، همچنین، استدلال کرد که پیشوندهای درجه‌ای در زبان انگلیسی مجموعه‌ای معنایی را تشکیل می‌دهند که در آن‌ها نه تنها شباهت‌ها، بلکه تفاوت‌ها را نیز برجسته می‌کنند.

تجیز ماروف^۶ (2012) از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی به بررسی پیشوندهای فعلی «POD و NAD» پرداخته و در خصوص حروف اضافه بلغاری و پیشوندهای فعلی «POD و NAD» بیان کرد که معانی اولیه آن‌ها به‌عنوان یک شیء متحرک (TR) واقع در بالا یا زیر یک شیء ثابت (LM) در نظر گرفته می‌شود. نتایج پژوهش وی نشان داد که شبکه‌های معنایی حروف اضافه بلغاری و پیشوندهای فعلی «POD و NAD» یک هسته معنایی مشترک را نشان می‌دهند. همچنین، یافته‌ها نشان داد که این هسته معنایی مشترک از مفهوم فضایی مرکزی^۷، ارتباط نزدیک بین پیشوندها و حروف اضافه، تغییرات معنایی مکانی-استعاری منسجم^۸ و شباهت‌های ساختاری^۹ بین «POD و NAD» که اغلب متضاد هستند، سرچشمه می‌گیرد.

سریک^{۱۱} (2013) معنای پیشوند فعلی «na-» را در چارچوب زبان‌شناسی شناختی در زبان کروات بررسی کرد و نشان داد که چند زیرگروه از افعال شامل پیشوند «na-» مشخص می‌کنند چگونه معانی به ظاهر متمایز این پیشوند با طرحواره تصویری-مکانی مرکزی^{۱۲} آن در ارتباط هستند؛ و چگونه معانی دیگر این پیشوند «na-» به یکدیگر مربوط می‌شوند. بر پایه تحلیل‌های خود از پیشوند فعلی «na-»، وی نتیجه‌گیری می‌کند که به‌لحاظ معنایی تعداد کمی از مشتقات این پیشوند با هم مرتبط هستند.

هماوند (2013) براساس معنی‌شناسی شناختی به بررسی نقش پیشوندهای مکانی^{۱۳} «under-، post-، intra-، inter-، mid-، fore-، ante-» در شکل‌گیری کلمات پرداخت و نشان داد که پیشوندهای فضایی طیف وسیعی از معانی را دارا هستند که حول یک معنای مرکزی جمع می‌شوند. یافته‌های بررسی او نشان داد که در هر اشتقاق، پیشوند معنای ریشه را در جهت معینی تغییر می‌دهد و به این ترتیب مفهوم مورد نظر را در واژه مشتق رمزگذاری می‌کند.

مارکوس^{۱۴} (2015) چندمعنایی پیشوند «para-» را بر اساس رویکرد معنی‌شناسی شناختی در زبان یونانی بررسی کرد و از رویکرد مبتنی بر پیکره برای بررسی چندمعنایی پیشوند «para-» و رابطه آن با زیایی این پیشوند استفاده کرد. وی ابتدا مقوله‌های معنایی و شبکه شعاعی پیشوند «para-» را مشخص کرد، سپس زیایی این پیشوند را بر اساس معانی آن در سیاق‌ها،^{۱۵} انواع متون و مقوله‌های دستوری موجود در پیکره اندازه‌گیری کرد. نتایج بررسی وی نشان داد که پیشوند «para-» در سیاق‌های نوشتاری نسبت به سیاق‌های گفتار و مقوله دستوری اسم‌ها زیایاتر است.

مونیحان^{۱۶} (2015) در پژوهشی بر پایه معنی‌شناسی شناختی به بررسی چندمعنایی پیشوند فعلی «na-» در زبان روسی پرداخت. او یک

¹ distributive

² intermittent

³ metaphoric

⁴ metonymic

⁵ Z. Hamawand

⁶ T. K. Tchizmarova

⁷ central spatial sense

⁸ consistent spatial-metaphorical meaning shifts

⁹ structural similarities

¹⁰ L. Saric

¹¹ verbal

¹² central spatial image schema

¹³ spatiality

¹⁴ A. Markos

¹⁵ registers

¹⁶ C. Moynihan

طرحواره تصویر اصلی را برای معنای سرنمون پیشوند فعلی «na-» پیشنهاد کرد و مکانیسم شناختی دخیل در تغییر این معنای سرنمون را در جهت بسط معانی حاشیه‌ای مشخص کرد. همچنین، مدل پیشنهادی موینیحان (2015) برای پیشوند فعلی «na-» نشان داد که این پیشوند به‌عنوان یک مقوله شاعری با چندین معنا در واژگان زبان روسی ذخیره شده است. در این مدل شاعری هر معنا از طریق بسط استعاری یا مجازی از طرحواره تصویر اصلی (فیزیکی) به معنای سرنمون مربوط می‌شوند.

کنوفسکی^۱ (2019) پیشوند فعلی انگلیسی «out-» را از منظر معنایی بررسی کرد و نشان داد که پیشوند فعلی «out-» به‌عنوان یک دارای یک معنای ملموس مرکزی است و از نظر او صورت‌های پیشوند فعلی «out-» شامل سه معنای رویداد فرعی است که مفعول و فاعل در آن مشارکت دارند.

تفاوت پژوهش حاضر نسبت به پژوهش‌های پیشین این است که اولاً تاکنون تا جایی که نگارندگان بررسی نموده‌اند، هیچ پژوهشگری چندمعنایی پیشوند /hæm-/ از منظر شناختی مورد بررسی و واکاوی قرار نداده است. نکته دیگر آن که در این پژوهش با استفاده از نظریه آمیختگی مفهومی واژه‌های آمیخته مشتق از پیشوند بررسی شده تبیین شده‌اند که در پژوهش‌هایی که ذکر آن‌ها رفت، این امر مهم مورد بررسی قرار نگرفته است.

۳. روش پژوهش

این پژوهش کیفی، مبتنی بر رویکرد نظری زبان‌شناسی شناختی بوده که نگارندگان داده‌ها را به روش توصیفی-تحلیلی مورد بررسی و واکاوی قرار خواهند داد. شایان ذکر است که داده‌های این پژوهش تعداد ۴۳۶ واژه بوده است که از منابع کتابخانه‌ای موجود در زبان فارسی، همچون کتاب‌های تاریخی و فرهنگ‌های معتبر مانند فرهنگ فارسی معین، فرهنگ عمید و همچنین لغت‌نامه دهخدا گردآوری شده‌اند. سپس، با بهره‌گیری از معیارهای ارائه‌شده توسط **تایلر و ایوانز** (2003) معنای سرنمون و حاشیه‌ای پیشوند غیرفعلی /hæm-/ در زبان فارسی مشخص شده است. علاوه بر این، نگارندگان در صددند تا با استفاده از ابزارهای شناختی در این رویکرد برای معانی مختلف پیشوند مورد بررسی، طرحواره مربوطه را ارائه نمایند و در پایان شبکه شاعری این پیشوند نیز ترسیم خواهد شد.

۴. رویکرد زبان‌شناسی شناختی

زبان‌شناسی شناختی رویکرد نسبتاً جدیدی در زبان‌شناسی است. زبان‌شناسی شناختی به رویکردی از مطالعه زبان اطلاق می‌شود که پیدایش آن در دهه ۱۹۷۰ میلادی آغاز و از دهه ۱۹۸۰ تاکنون به‌صورت روزافزون در حال رشد و گسترش بوده است (Croft & Cruise, 2004:1). به اعتقاد زبان‌شناسان شناختی، زبان مانند آینه‌ای افکار و عملکرد ذهن را منعکس می‌کند و از طریق شناخت ذهن می‌توان به ماهیت زبان پی‌برد (Evans & Green, 2006:5). برخلاف سایر رویکردهای مطرح چون صورتگرایی و نقش‌گرایی، زبان‌شناسی شناختی یک نظریه واحد زبانی به حساب نمی‌آید. این رویکرد که از درون مکتب صورتگرایی و به ویژه معنی‌شناسی زایشی^۲ در دهه ۱۹۷۰ جوانه زد، شامل چندین نظریه است که از اصول و مبانی مشترکی برخوردار هستند. از آنجا که در پژوهش حاضر چندمعنایی پیشوند «هم-» بررسی می‌شود، بنابراین، مباحث نظری مربوط به چندمعنایی ارائه می‌گردد.

در سنت مطالعه معنا، همیشه به مسئله چندمعنایی پرداخته شده است و عموماً چندمعنایی را در ارتباط با هم‌نامی مورد بحث قرار می‌دهند. چندمعنایی و هم‌نامی، به دلیل ارتباط یک صورت واژگانی با بیش از یک معنی، هر دو زیرمجموعه‌ای از ابهام محسوب می‌شوند؛ با این حال، تفاوت این دو در نوع رابطه بین صورت و معنی است. در هم‌نامی هیچ‌گونه رابطه‌ای میان معانی مرتبط با واژه دیده نمی‌شود؛ به عبارتی، دو یا چند معنی گوناگون به دلایل مختلفی از جمله تاریخی و یا بر حسب اتفاق با یک صورت واژگانی پیوند خورده‌اند (Lakoff, 1987:316). فوکونیه^۳ و ترنر^۱ (2003:80) معتقدند که چندمعنایی در زبان بسیار فراگیر بوده و به صورت‌های مختلفی بیان می‌شود. این پدیده

¹ S. Kotowski

² generative semantics

³ G. Fauconnier

تصادفی، تاریخی یا هم‌زمانی نیست، بلکه نمود اصلی انعطاف و انطباق‌پذیری است. بروگمن^۲ (1981)، بروگمن و لیکاف (1988) و لیکاف (1987) معتقدند که واژه‌های دارای معانی متعدد باید به‌عنوان مقوله‌ای چندمعنا در نظر گرفته شوند، نه یک مفهوم تک‌معنای انتزاعی واحد. به باور این افراد، چندمعنایی بازتاب سازمان مفهومی^۳ است، و یک پدیده کاملاً ظاهری نیست، بلکه پدیده‌ای در سطح نمود ذهنی است (Evans & Green, 2006:330).

در معنی‌شناسی شناختی، واژه چندمعنا یک مقوله را تشکیل می‌دهد که معانی مختلف واژه عضوهای آن مقوله را به خود اختصاص می‌دهند و در نتیجه می‌توان ادعا کرد که تمامی این معانی به هم مرتبط هستند. ارتباط میان این معانی را نیز می‌توان از طریق آنچه که مقوله‌های شعاعی نامیده می‌شود، توجیه کرد. از سوی دیگر، با توجه به نظریه سرنمون، عقیده بر این است که برخی از این معانی، نمونه‌های بهتری برای آن مقوله خاص بوده و برخی اعضا به‌طور حاشیه‌ای/ضعیف‌تری نمایانگر مقوله خود هستند. همچنین، نمونه‌های اعلا‌تر، در مرکز این مقوله شعاعی قرار گرفته و نمونه‌های حاشیه‌ای از طریق شباهت‌های خانوادگی به این معانی مرکزی‌تر و همچنین به یکدیگر مرتبط می‌شود. ارتباطات معنایی حاصل تعاملات روزمره انسان و تجربیات جسمانی، حسی و مشاهدات او از جهان پیرامون خود است که این تجربیات خود را در طرحواره‌های تصویری و همچنین فضا‌های ذهنی نشان می‌دهند. انسان با استفاده از این مفاهیم و تجربیات، به شباهت میان دو یا چند فرایند پی برده و یک واژه را با بسط استعاری در معانی دیگر و اشاره به آن فرایندها به کار می‌برد. در این رابطه، بروگمن و لیکاف (1988) بیان کردند که واژه‌ها مقولاتی شعاعی هستند. مقوله شعاعی مقوله‌ای مفهومی است که در آن چند مفهوم در ارتباط با یک مفهوم مرکزی سازمان‌بندی شده‌اند. درباره واژه نیز این‌گونه عنوان می‌شود که معانی مرکزی آن یا معانی سرنمون، در مرکز این مقوله قرار دارد و معانی حاشیه‌ای دورتر از معانی مرکزی هستند (Evans & Green, 2006:332). شکل زیر تصویری انتزاعی از نحوه ارتباط معانی مختلف واژه در دیدگاه مقولات شعاعی را نشان می‌دهد:

شکل ۱- انگاره مقولات شعاعی (Evans & Green, 2006:332)

Fig 1- Radial Category Network (Evans & Green, 2006:332)

۴-۱. معیارهای تعیین معنای سرنمون تایلر و ایوانز

یکی از جالب‌ترین بخش‌های مباحث نظری تایلر و ایوانز (2003:47) معیارهایی است که برای تعیین معنای مرکزی/سرنمون برای عناصر چندمعنای (حروف اضافه) پیشنهاد شده است. به عقیده آن‌ها، برای تعیین معنای مرکزی به پنج دسته از شواهد زبانی نیاز است. این شواهد ابزارهای واقعی‌تری برای مشخص کردن معنای مرکزی فراهم می‌آورند. همچنین، آن‌ها یک گروه اساسی از شواهد را فراهم می‌آورند که یک معنا را از میان تعداد زیادی معنی برمی‌گزیند که دیگر معانی از آن معنا گسترش یافته‌اند. در ادامه، معیارهای تعیین معنای سرنمون تایلر و ایوانز (2003:47) که برای حروف اضافه مطرح نموده‌اند، ارائه می‌گردد:

۱. نخستین معنی تثبیت شده (یا قدمت آن)

¹ M. Turner

² C. Brugmann

³ conceptual organization

۲. برجستگی و شاخصیت در شبکه معنایی (یعنی متداول‌ترین معنی در کاربردهای زبان)

۳. رابطه با دیگر حروف اضافه مکان

۴. پیش‌بینی‌های بسط معنایی

۵. به کار رفتن در واحدهای مرکب

۲-۴. طرحواره‌های تصویری

در دیدگاه شناختی، بر اهمیت تجربیات انسان، نقشه بدن او و نحوه تعامل بدن با جهان واقعی تأکید می‌شود. معنی‌شناسی شناختی به‌عنوان یکی از بخش‌های عمده زبان‌شناسی شناختی به بررسی رابطه میان معنا و ارجاع آن در جهان واقعی می‌پردازد. از نظر معنی‌شناسان شناختی درک بسیاری از جمله‌ها که به مفاهیم انتزاعی اشاره دارند، براساس واقعیت‌های عینی صورت می‌پذیرد؛ یعنی اگر انسان درک عینی از مفهومی خاص نداشته باشد، آن جملات را درک نخواهد کرد. برای درک این مسئله از مفهوم طرحواره استفاده می‌شود. طرحواره تحت تأثیر تجربه فیزیکی حرکت، اعمال نیرو، درهم شکستن موانع، عمل و عکس‌العمل، ظرف و مظهری پدیده‌ها و غیره شکل می‌گیرد. طرحواره‌ها الگوهای ادراکی و پیش‌مفهومی هستند که در مراحل بعدی انسان آن‌ها را به حوزه‌های انتزاعی نیز تعمیم می‌دهد. مفهوم طرحواره‌های تصویری را جانسون^۱ (1990) معرفی می‌کند و با مطرح کردن طرحواره‌های تصویری به بررسی شناخت بدنمندی‌شده^۲ می‌پردازد. لانگاکر^۳ (2008:521) درباره جسمی شدن تجربه‌های انسان می‌گوید جهانی که ما می‌سازیم ریشه در تجربیات ما دارد؛ تجربیاتی که به عنوان موجوداتی دارای جسم با محیط اطرافمان به واسطه فرایندهای فیزیکی در تعامل است. لانگاکر (2008) بیان می‌کند که از این مسئله در زبان‌شناسی شناختی به عنوان جسمی شدن تعبیر می‌شود. از این منظر طرحواره‌های تصویری مهمترین ساختار معنایی در زبان‌شناسی شناختی هستند. در واقع، فرایند طرحواره‌سازی نوعی انتزاع است؛ یعنی در آن زبان‌آموز با تجربه زبانی به مواردی برمی‌خورد که تکرار می‌شوند و معنای این موارد را فرا می‌گیرد.

۳-۴. انگاره‌های استعاره مفهومی^۴ و آمیختگی مفهومی^۵

هرچند که در رویکردهای غیرشناختی هم بر ترکیب‌پذیری معنایی در اصطلاحات و کلمات مرکب تأکید می‌شود؛ اما در معنی‌شناسی شناختی، اکثریت فرایندهای واژه‌سازی ضرورتاً مستلزم ترکیب معنای عناصر سازنده واژه‌ها نیست و همین امر شرایط لازم را برای تحلیل عبارت‌ها و جملات مبتنی بر انگاره آمیختگی مفهومی که فوکونیه و ترنر^۶ (2002:49) آن را ارائه کرده‌اند، فراهم می‌کند. فوکونیه و ترنر (2002) بیان می‌کنند که در زبان، واژه‌ها و جمله‌هایی هست که برای تبیین آن‌ها در چارچوب انگاره استعاره مفهومی که مبتنی بر نگاهت بین دو قلمرو مبدأ و مقصد است، هیچ توجیه منطقی وجود ندارد. از نظر آن‌ها این گونه موارد الزاماً استعاری نیستند. به عنوان نمونه، در جمله «This surgeon is a butcher» (این جراح یک قصاب است)، و همچنین، در واژه مرکب wheelchair مفهوم جمله و واژه مرکب براساس نگاهت از قلمرو مبدأ به قلمرو مقصد حاصل نشده است. بلکه دو فضای ورودی، محتوای مفهومی را منعکس می‌کنند و فضای آمیخته^۷ ساختار ترکیبی را شکل می‌دهد. بر این اساس فوکونیه و ترنر (2002) نظریه آمیختگی مفهومی را براساس چهار الگوی فضایی^۸ ارائه دادند که مستلزم سه نوع فرایند ترکیب،^۹ تکمیل^{۱۰} و تفصیل^{۱۱} است. یکی از دلایل عمده طرح این نظریه این بود که مدل چهار فضایی

¹ M. Johnson

² embodied

³ R. Langacker

⁴ Conceptual metaphor

⁵ Conceptual blending

⁶ blended space

⁷ four-space model

⁸ composition

⁹ completion

¹⁰ elaboration

قادر به توجیه پدیده‌هایی است که به صورت صریح نمی‌توان آن‌ها را با مدل دو قلمرو استعاره مفهومی تبیین کرد (Geeraerts & Coykens, 2007:379).

۵. بررسی چندمعنایی پیشوند /hæm-/ در زبان فارسی

بررسی داده‌های گردآوری شده درباره پیشوند /hæm-/ نشان داد که این پیشوند از معنای سرنمون «اشتراک» و چهار خوشه معنایی متمایز همچون «همراهی، مصاحبت، شباهت و برابری/یکسانی» برخوردار است که در ادامه چگونگی دستیابی به این معانی براساس رویکرد شناختی و مقوله شعاعی تبیین خواهد شد. برای برآورده شدن معنای این پیشوند در ترکیب با پایه‌های واژگانی و برای شکل‌گیری هر ارتباطی حداقل به دو شیء^۱ A و B نیاز است (Johnson, 1990:1118) و روابط مختلف بین این دو شیء معنای پیشوند /hæm-/ را شکل می‌دهد. جانسون (1990) بیان می‌کند که در ساده‌ترین شکل، ساختار داخلی طرحواره ارتباط^۲ شامل دو شیء (A و B) است که توسط یک ساختار پیوندی به هم متصل شده‌اند. به طور معمول، دو شیء از نظر فضایی در حوزه ادراکی ما به هم پیوسته هستند. طرحواره ارتباط ساده، درک ما از شباهت‌ها را ممکن می‌سازد. دو یا بیش از دو شیء به هم شبیه هستند به این دلیل که تعدادی از مشخصه‌ها را به اشتراک می‌گذارند که آن مشخصه‌های مشترک، پیوندهایی شناختی در ادراک ما هستند. طرحواره‌های ارتباط برای اشیای انتزاعی و روابط انتزاعی باید به صورت استعاره‌ای تفسیر شوند؛ زیرا هیچ پیوند فیزیکی واقعی برای ارتباط اشیا وجود ندارد. وی معتقد است که دو نوع تفسیر استعاره‌ای از طرحواره ارتباط وجود دارد. در یک طرحواره ارتباط اگر پیوند به صورت انتزاعی تفسیر شود، نمونه‌ای از روابط شباهت را خواهیم داشت. اگر اشیا به صورت انتزاعی نیز تفسیر شوند، مفهوم سیستم‌ها یا شبکه‌های رسمی یا انتزاعی را خواهیم داشت. در این روش، تشریح استعاره‌ای طرحواره ارتباط یکی از راه‌های اولیه برای برقراری ارتباط بین مشارکان گفت‌وگو خواهد بود.

۱-۵. معنای سرنمون «اشتراک»

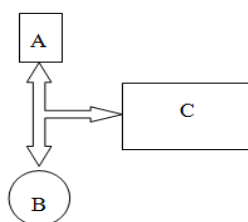
پیشوند /hæm-/ در موقعیت‌های مختلف از معنای سرنمون «اشتراک» برخوردار است که وجود حداقل دو شیء برای انجام عمل مشارکت ضرورت دارد. پیشوند /hæm-/ در ترکیب با واژه‌های «خانه، درد، کلاس، پیاله، آیین، کار، زبان، عقیده، دست، بازی، ریش» معنای مشارکت را به کلمات مشتق حاصل «هم‌خانه، هم‌درد، هم‌کلاسی، هم‌پیاله، هم‌آیین، هم‌کار، هم‌زبان، هم‌عقیده، هم‌بازی، هم‌دست؛ هم‌ریش» اضافه می‌کند:

۱- هر که را اختیار کند همکاران او را مطیع باشند. (تاریخ بیهقی)

۲- رفیق من یکی همدرد باید تو را بر درد من رحمت نیاید (سعدی)

۳- از پی عدل و فضل شاهانه گور با شیر گشت هم‌خانه (سنائی)

در نمونه‌های ارائه شده (۱) تا (۳)، معنایی که از واژه‌های «همکار» با «هم‌درد» و «هم‌خانه» برداشت می‌شود، معنای «اشتراک» یا مشارکت است. در واژه‌های مذکور، دو یا چند شیء در یک موضوع یا یک شیء با هم اشتراک دارند. در شکل زیر طرحواره اشتراک ارائه شده است:

شکل ۲- طرحواره پیشوند «هم-» در معنای «اشتراک»

Fig 2- Prefix Schema of /hæm-/ in the Meaning of “Sharing”

¹ entity

² link

در طرحواره فوق، شیء مشترک (C) می‌تواند بین بیش از دو شیء (A & B) مشترک باشد. اما موضوع دیگری که باید به آن اشاره کرد این است که معنای اشتراکی که پیشوند /hæm-/ به واژه‌هایی مانند «خانه و درد» اضافه کرده است، معنای ارجاعی کلمات مشتق «هم‌خانه و هم‌درد» را تغییر نداده است، بلکه به آن‌ها معنایی اضافی افزوده است:

- هم‌درد = دو یا چند کس که دارای درد مشترک هستند.

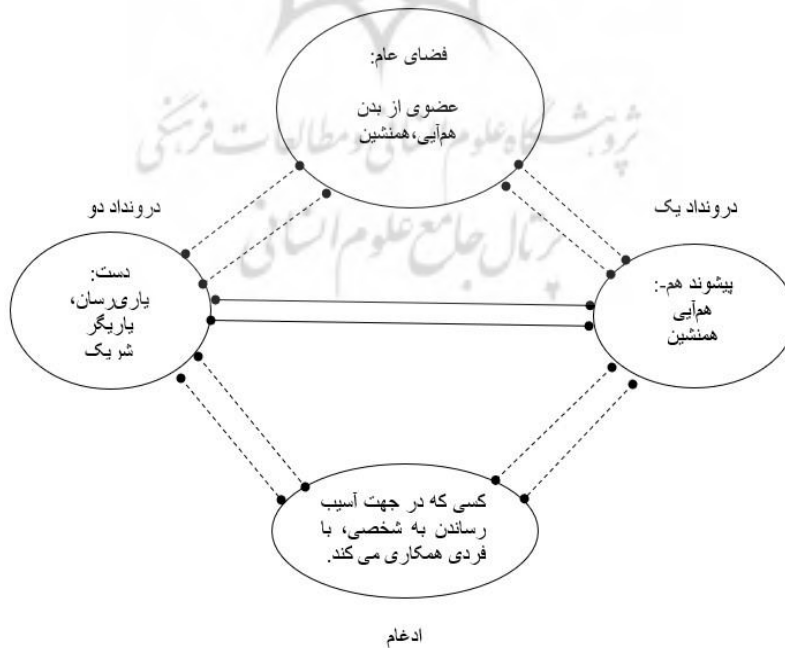
- هم‌خانه = دو یا چند تن که در خانه‌ای مشترک زندگی می‌کنند.

به عبارت دیگر، معنای کلمه‌های مشتق «خانه و درد» از مجموع معنای هر دو عنصر پیشوند و پایه قابل برداشت است. در واقع، معنای واژه مشتق دارای شفافیت است. به این معنی که در واژه مشتق «هم‌خانه»، واژه پایه «خانه» در معنای ارجاعی خود به کار رفته است، از این‌رو واژه مشتق مذکور از شفافیت معنایی برخوردار است. اما در واژه‌هایی مانند «هم‌دست، هم‌نفس و یا هم‌آغوش» معنای واژه مشتق از مجموع معنای دو عنصر پیشوند و پایه قابل برداشت نیست:

- هم‌دست = دو تن که کاری را به کمک هم انجام بدهند؛ شریک؛ رفیق

۴- پای نهادی چو در این داوری کوش که همدست به دست آوری (نظامی)

واژه «دست» در واژه مشتق «هم‌دست» در معنای ارجاعی خود به کار نرفته است، بلکه در معنای مجازی و همراه با پیشوند «هم-» به معنای جدید «شریک» در انجام عملی که مشترکاً دو یا چند نفر کاری را انجام می‌دهند، به کار رفته است. برای توجیه و تبیین این وضعیت نظریه آمیختگی مفهومی می‌تواند راهگشا باشد. در آمیختگی مفهومی، فضای عام اطلاعاتی را ارائه می‌دهد که انتزاعی بودن آن‌ها برای درونداهای (۱) و (۲) مشترک است. اطلاعات موجود در فضای عام (شامل: عضوی از بدن، همنشینی و با هم آیی) بر عناصر و ویژگی‌های هر یک از فضاها درونداد ۱ و ۲ در طرفین نمودار متناظر می‌شوند. یکی دیگر از ویژگی‌های متمایز شبکه یکپارچه^۱ در آمیختگی مفهومی این است که این شبکه دارای یک فضای آمیخته است که بر ژاساس تناظر بین ویژگی‌های فضاها درونداد فضای آمیخته مفهوم‌سازی شده سوم در پایین نمودار شکل می‌گیرد. این فضای سوم حاوی ساختار جدید یا ساختار پیدایشی است: اطلاعاتی که در هیچ یک از درونداهای (۱) و (۲) وجود ندارد که به‌عنوان نمونه در زیر نمودار آمیختگی مفهومی واژه «دست» در همنشینی با پیشوند /hæm-/ ترسیم شده است.

شکل ۳- فرایند آمیختگی مفهومی واژه مشتق «هم‌دست» در معنای «اشتراک»

Fig 3- The Process of Conceptual Blending of the word “accomplice” in the Meaning of “sharing”

¹ integration network

همان‌گونه که پیش‌تر ذکر شد، در آمیختگی مفهومی، فضاهای درون‌داد ۱ و ۲ به جهت ساخت فضای مفهومی جدیدی که در پایین نمودار قرار دارد، به فضای آمیخته مفهوم‌سازی شده پایین فرافکنده می‌شوند. شایان ذکر است که تمام ساختار فضاهای درون‌دادهای طرفین به فضای آمیخته شکل گرفته پایین فرافکنده نمی‌شود، بلکه فقط اطلاعات تطبیقی که برای درک و مفهوم‌سازی لازم هستند، فرافکنده می‌شوند. به باور فوکونیه و ترنر (2002) در آمیختگی سه فرایند «ترکیب، تکمیل، تفصیل» وجود دارد که ساختار پیدایشی جدید و به عبارتی مفهوم‌سازی را شکل می‌دهند. «ترکیب» شامل ترکیب کردن اطلاعات فرافکن شده درون‌دادهای (۱) و (۲) است. «تکمیل» شامل استنتاج طرحواره^۱ است. «استنتاج طرحواره» نیز شامل فراخوان ناآگاهانه و بدون تلاش چارچوب‌های پیش‌زمینه‌ای است. به فرایند استنتاج طرحواره «تکمیل» می‌گویند؛ زیرا ساختار پیدایشی برای «پر کردن» یا تکمیل اطلاعات فرافکن شده از درون‌دادها به منظور ترکیب به کار گرفته می‌شود. تفصیل نیز پردازش برخطی است که ساختار منحصر به فرد برای آمیختگی را تولید می‌کند. براساس آنچه بیان شد، در واژه‌هایی مانند «هم‌دست» بخشی از اطلاعات (مانند اشتراک، شراکت داشتن، باهم بودن و برای پیشوند «هم-»، عضوی از بدن، اندامی برای انجام کار، اندمی نماینده یک شخص و... برای کلمه «دست») فرافکنده شده دو فضای درون‌داد (۱) یعنی پیشوند «هم-» و فضای درون‌داد (۲) یعنی واژه «دست»، با هم آمیخته شده است و ساختار پیدایشی «هم‌دست» را شکل داده که معنای آن یعنی «شریک» از هیچ یک از دو درون‌داد (۱) و (۲) قابل برداشت نیست.

۱-۱-۵. خوشه معنایی «همراهی»

از پیشوند /hæm-/ معانی «یاور» و «پشتیان» در موقعیت‌های مختلف استفاده شده است. در زبان فارسی از ترکیب پیشوند /hæm-/ با اسامی همچون «دندان، پا، رزم، رکاب، سفر، سو، پشت» و بن مضارع «گرای» مشتقاتی با معنای «همراهی» مانند «هم‌دندان (هم‌نبرد)؛ هم‌پا (همراه)؛ هم‌رزم؛ هم‌رکاب؛ هم‌سفر؛ هم‌سو؛ هم‌گرای؛ هم‌پشت (پشتیان، یاور)» شکل گرفته است. به عنوان مثال، در ابیات زیر واژه‌های «هم‌دندان، هم‌رزم، هم‌رکاب و هم‌پا» دارای معنای همراهی هستند:

۵- نه شان ز دزدان ترس و نه از مصادره بیم نه خشک ریش ز همسایه و ز هم‌دندان (فرخی)

۶- کجا باره او کند موی تر شود خشک هم‌رزم او را جگر (فردوسی)

۷- حیاتش با مسیحا هم‌رکاب است صبوحش تا قیامت در حساب است (نظامی)

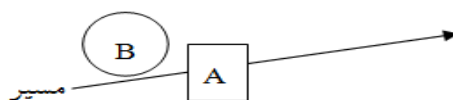
۸- وهم در سرعت گمان دارد که او هم پای اوست وهم همراهی هم پا برنتابد بیش از این (خاقانی)

در مثال‌های فوق، واژه‌هایی مانند «هم‌دندان، هم‌رزم، هم‌رکاب و هم‌پا» نشان‌دهنده همراهی دو شخص در یک عمل (کنش) یا یک وضعیت است. در مشتقات حاصل از پیشوند «هم-»، همراهی می‌تواند به صورت یک مسیر باشد:

۹- ثابت این راه مقیمی بود هم‌سفر خضر کلیمی بود (نظامی)

در دنیای واقعی و در روابط بینافردی، همان‌گونه که در بالا هم ذکر شد معمولاً برای شکل‌گیری ارتباط حداقل به دو شیء نیاز است.

در این راستا، برای تبیین معنای همراهی پیشوند «هم-» می‌توان از طرحواره «همراهی» استفاده کرد که نشان‌دهنده رابطه بین دو شیء A و B است. شکل (۴) به خوبی ارتباط دو شیء A و B را نشان می‌دهد:

شکل ۴- رحواره پیشوند «هم-» در معنای «همراهی»

Fig 4- The Prefix Schema of /ham-/ in the Meaning of "Companionship"

¹ schema induction

در شکل (۴)، برای مشخص کردن دو شیء A و B از شکل‌های متفاوت استفاده شده است که نشان می‌دهد، آن‌ها لزوماً یکسان و مشابه نیستند. خط ممتد نیز ارتباط بین دو شیء A و B را نشان می‌دهد. طرحواره فوق که نشان‌دهنده معنای همراهی دو شیء است از تجربه جسمی حرکت در مسیر گرفته شده است.

۲-۱-۵. خوشه معنایی «شباهت»

این طرحواره در موقعیت‌های مختلف به معنای «همسانی» مورد استفاده قرار گرفته است. پیشوند /hæm/ در ترکیب با قیدهای «چنین، چنان» و اسم‌های «سان^۱، شکل، خون، نوع» مشتقاتی با معنای «شباهت»، مانند «همچنان؛ همچنین؛ هم‌سان؛ هم‌شکل» ساخته است:

- همچنین = مانند این، مثل این

- هم‌سان = شبیه یکدیگر

۱۰- ملکت چو ملک سام و سکندر، نشان تو همسان سام و همسر اسکندر آمده (خاقانی)

با توجه به مشتقات پیشوند /hæm-/ با معنای شباهت/یکسانی، برای نشان‌دادن رابطه بین دو شیء A و B می‌توان از زیرطرحواره ارتباط استفاده کرد. شکل (۵) ارتباط دو شیء A و B را نشان می‌دهد که شبیه به یکدیگر هستند:

شکل ۵- طرحواره پیشوند «هم» در معنای «شباهت»

Fig 5- The Prefix Schema of /hæm-/ in the Meaning of "Similarity"

در شکل (۵)، برای نشان‌دادن شباهت دو شیء A و B از شکل‌های مشابهی بهره گرفته شده است؛ اما لزوماً دو شیء به لحاظ اندازه یکسان نیستند. در طرحواره فوق خط ممتد ارتباط بین دو شیء A و B مشابه را نشان می‌دهد.

۳-۱-۵. خوشه معنایی «مصاحبت»

«مصاحبت» به صورت دو معنای متمایز «هم‌صحبتی» و «همدمی» به کار رفته است. در واقع، مصاحبت جزو تجربه‌های زندگی است که بر پایه رابطه بین دو یا چند شیء استوار می‌شود. پیشوند «هم» در ترکیب با اسم‌هایی مانند «سر، آغوش، بستر، نفس، دم، نشین» واژه‌های «همسر؛ هم‌آغوش؛ هم‌بستر؛ هم‌نفس؛ همدم، همنشین» را می‌سازد که از این مشتقات معنای مصاحبت برداشت می‌شود:

- همسر = هم سخن

- هم‌نفس = رفیق و هم کلام

- هم‌آغوش = یار

- همنشین = دو تن که با هم یک جا نشسته و مصاحب باشند، هم‌زانو، همدم، رفیق، هم‌صحبت

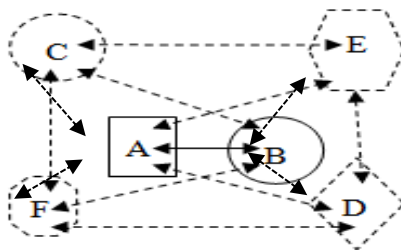
۱۱- سزا باشد و سخت درخور بود که با زال رودابه همسر بود (فردوسی)

۱۲- چو طوطی کلاغش بود همنفس غنیمت شمارد خلاص از قفس (سعدی)

۱۳- هر که با سلطان شود او همنشین بر درش شستن بود حیف و غبین (مولوی)

در مثال‌های فوق از واژه‌های «همسر، همنفس و همنشین» در معنای مصاحبت استفاده شده است، تجربه‌ای است که بر پایه روابط بین دو شیء شکل می‌گیرد. در واقع، این رابطه و ارتباط بین دو شیء یک عمل دوطرفه است و در این ارتباط لزوماً دو شخص شبیه یا یکسان نیستند. به همین دلیل در طرحواره زیر دو شخص به صورت متفاوت نشان داده شده است:

^۱ «سان» به لحاظ تاریخی می‌تواند اسم باشد؛ اما امروزه از آن به عنوان پسوند زمان یا مکان یاد می‌شود.

شکل ۶- رحوارهٔ پیشوند «هم-» در معنای «مصاحبت»

Fig 6- Prefix Schema of /hæm-/ in the Meaning of "Camaraderie"

طرحوارهٔ فوق نشان می‌دهد که عمل مصاحبت می‌تواند به صورت بالقوه بین بیش از دو شخص اتفاق بیافتد. وجود اشکال به صورت نقطه‌چین به همین موضوع اشاره دارد. به‌عنوان نمونه، در مثال (۱۲) مصاحبت بین بیش از دو شیء است:

۱۴- حقوق صحبت ما را به باد داد و برفت وفای صحبت یاران و همنشینان بین (حافظ)

جهت ارتباط‌ها بین افراد نیز می‌تواند به صورت متناوب تغییر کند. در طرحوارهٔ فوق اشکال متفاوت نیز نشان می‌دهند که افراد با یکدیگر متفاوت هستند.

۴-۱-۵. خوشهٔ معنایی «برابری/یکسانی»

معنای دیگری که پیشوند «هم-» دارد، معنای «برابری/یکسانی» است. برابری به معنای تعادل، تساوی، یکسانی است و برای نشان دادن مقایسه دو چیز استفاده می‌شود. پیشوند «هم-» معمولاً در ترکیب با اسم‌ها واژه‌هایی مشتقی (معمولاً صفت) را تولید می‌کند که از آن‌ها معنای برابری برداشت می‌شود. با این حال، معنای برابری که پیشوند «هم-» به پایهٔ خود اضافه می‌کند، به لحاظ اینکه واژهٔ پایه به چه چیزی در دنیای خارج ارجاع می‌کند، متفاوت است:

- وزن = هم‌وزن؛ هم‌سنگ

۱۵- اندر بعضی نسخه‌ها عود خام و سنبل یاد کرده هم‌سنگ کافور (ذخیره خوارزمشاهی).

برای نشان دادن برابری در وزن حداقل به دو شیء A و B نیاز است. شایان ذکر است که دو شیء ممکن است از نظر وزن هم‌اندازه باشند؛ اما به لحاظ ظاهری و حجم متفاوت باشند. برای نشان دادن رابطهٔ برابری بین دو شیء A و B می‌توان از طرحواره استفاده کرد. شکل (۷) برابری دو شیء A و B را نشان می‌دهد:

شکل ۷- طرحوارهٔ پیشوند «هم-» در معنای «برابری از نظر وزن»

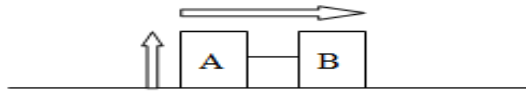
Fig 7- Prefix Schema of /hæm-/ in the Meaning of "equality in terms of weight"

معنای برابری که پیشوند «هم-» به پایه‌های اسمی اضافه می‌کند، مربوط به اندازهٔ اجسام به لحاظ ارتفاع، عرض و حجم می‌شود:

- اندازه = هم‌قد؛ هم‌عرض، هم‌حجم

۱۶- هر دو همبازی و هم‌قد بودند راه یک مدرسه می‌پیمودند (بهار).

به‌منظور نشان دادن برابری در اندازهٔ اجسام نیز حداقل دو شیء A و B مورد نیاز است. طرحوارهٔ رابطهٔ برابری بین دو شیء A و B در شکل (۸) ارائه شده است:

شکل ۸- طرحواره پیشوند «هم» در معنای «برابری از نظر اندازه»

Fig 8- The Prefix Schema of /hæm-/ in the Meaning of “equality in terms of size”

در طرحواره فوق، دو شیء A و B از نظر ارتفاع، عرض و حجم یک اندازه هستند.

پیشوند «هم» با اضافه شدن به پایه‌های اسمی که نشان‌دهنده حوزه زمان هستند، مانند «زمان، عصر یا دوره» واژه‌های اشتقاقی با معنای برابری از نظر زمان می‌سازد:

- زمان = هم‌زمان، هم‌عصر؛ هم‌دوره

۱۷- عطار و بابا طاهر دو شاعر هم‌عصر در سده پنجم هجری هستند.

برای مشخص کردن برابری در زمان، دو شخص یا دو شیء A و B باید در بردار زمان در یک نقطه یا بین دو نقطه زمانی قرار گرفته باشند. طرحواره رابطه برابری بین دو شیء A و B به لحاظ زمانی در شکل (۹) ارائه شده است:

شکل ۹- طرحواره ارتباط پیشوند «هم» در «برابری از نظر زمان»

Fig 9- The Prefix Schema of /hæm-/ in the Meaning of “equality in terms of time”

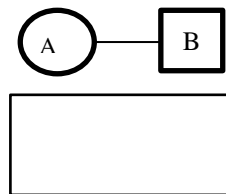
طرحواره فوق نشان می‌دهد دو شیء متفاوت A و B در یک دوره به لحاظ زمانی با هم برابر هستند.

برابری در جایگاه و رتبه معنای دیگری است که پیشوند «هم» می‌تواند در پیوند با پایه‌های اسمی مانند «رتبه، پست و پایه» اضافه می‌کند. در واقع، در این نوع کلمات مشتق دو شیء A و B به لحاظ جایگاه با هم برابرند:

- جایگاه = هم‌رتبه؛ هم‌پست، هم پایه

۱۸- هم‌پایه آن سران نگردي الا به طريق نيك مردی (نظامی)

به منظور نشان دادن برابری دو شیء A و B از نظر جایگاه طرحواره برابری بین دو شیء A و B در شکل (۱۰) ارائه شده است

شکل ۱۰- طرحواره پیشوند «هم» در معنای «برابری از نظر جایگاه»

Fig 10- The Prefix Schema of /hæm-/ in the Meaning of “equality in terms of status”

طرحواره فوق نشان می‌دهد که دو شخص می‌توانند در جایگاهی مختلف برابر باشند. این وضعیت از طریق اشکال دارای خطوط منقطع مشخص شده است.

پیشوند «هم-» با اضافه شدن به پایه‌های اسمی مانند «ترازو»، «ارز»، «نرخ»، و «تراز» واژه‌های اشتقاقی با معنای برابری به لحاظ ارزش تولید می‌کند:

- ارزش = هم ترازو؛ هم ارز؛ هم نرخ؛ هم طراز

۱۹- کاو را به زر و به زور بازو گردانم با تو هم ترازو (نظامی)

به منظور نشان دادن برابری دو شیء A و B از نظر ارزش طرحواره برابری/یکسانی در شکل (۱۱) ارائه شده است:

شکل ۱۱- طرحواره پیشوند «هم-» در معنای «برابری از نظر ارزش»

Fig 11- The Prefix Schema of /hæm-/ in the Meaning of “equality in terms of value”

۲-۵. شبکه شعاعی پیشوند /hæm-/

همان‌گونه که از تحلیل معنایی پیشوند «هم-» در بخش‌های پیشین مشخص شد، این پیشوند دارای معانی مختلفی است. در بررسی‌های صورت گرفته مشخص شد که پیشوند /hæm-/ دارای یک معنای سرنمون و چهار خوشه معنایی «همراهی»، «مصاحبت»، «شبهت و برابری/یکسانی» است؛ زیرا داده‌های بررسی شده نشان داد که تمام واژگانی که در باهم‌آیی با پیشوند /hæm-/ ترکیب می‌شوند را می‌توان در این چهار خوشه معنایی که با توجه به مفهوم چندمعنایی نیز در ارتباط معنایی با هم قرار دارند، جای داد. از میان این پنج معنای متمایز یکی از آن‌ها معنای مرکزی یا سرنمون پیشوند /hæm-/ است. به طوری که پیش‌تر هم بیان شد، به منظور تشخیص این معنای مرکزی از معیارهایی که تایلر و ایوانز (Tyler & Evans, 2003) برای تعیین معنای سرنمون حروف اضافه پیشنهاد کرده‌اند، استفاده شد.

شایان ذکر است که اولین معیار، نخستین معنای تثبیت شده یا شواهد تاریخی است که می‌توان از طریق آن معنای مرکزی را ردیابی کرد. **نیرگ**^۱ (1974:90) معتقد است که پیشوند /hæm-/ بازمانده «hæma» در اوستایی و فارسی باستان است. او معنای «هم»، «با هم»، «مشابه»، «یکسان» را برای پیشوند /hæm-/ ارائه کرده است. در دوره میانه برای ساخت صفت از اسم مانند «hæm-toxmæg» (هم‌تخمه، هم‌خانواده)، «hæm-bænd» (هم‌بند) و «ham-dam» (همدم، دوست) استفاده می‌شده است (ابوالقاسمی، ۱۳۸۷: ۳۲۱). در فرهنگ فارسی معین برای معنای پیشوند /hæm-/ این معنای ارائه شده است:

۱- (قید) نیز، همچنین. ۲- (پیشوند) در ترکیبات، پیشوند اشتراک است: هم‌اتاق، همراه، هم‌دل

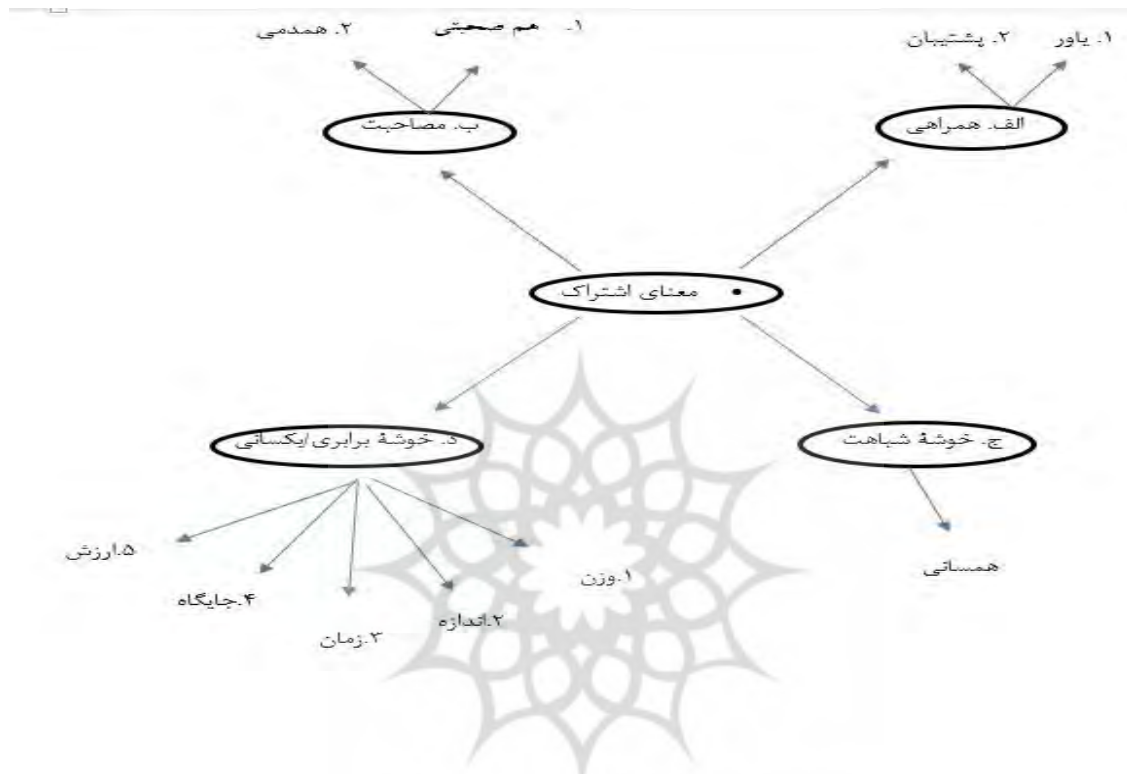
در فرهنگ فارسی معین، معنایی که برای پیشوند «هم-» در نظر گرفته شده است، معنای «اشتراک» است. در فرهنگ فارسی عمید برای معنای پیشوند «هم-» این معنا موجود است:

۱- (ضمیر) [پهلوی: hæm]. یکدیگر. ۲. (پیشوند) همکاری؛ مشارکت (در ترکیب با کلمه دیگر): همسایه، همنشین، همخواب، همکار، همراه، هم‌دست. ۳. (قید) هر دو؛ همه؛ هم این، هم آن. ۴. (قید) نیز: او هم آمد. براساس این معیار و شواهد موجود در این پژوهش معنای (پیشوند) همکاری؛ مشارکت (در ترکیب با کلمه دیگر) به عنوان معنای اصلی در نظر گرفته می‌شود.

معیار دومی که تایلر و ایوانز (Tyler & Evans, 2003) برای مشخص کردن معنای سرنمون ارائه کرده‌اند، برجستگی و شاخصیت در شبکه معنایی است؛ یعنی متداول‌ترین معنی و رخداد غالب در شبکه معنایی. براساس مشتقات حاصل از پیوند پیشوند /hæm-/ و پایه‌های مختلف، در سه منبع مورد بررسی یعنی لغت‌نامه دهخدا، فرهنگ فارسی معین و فرهنگ فارسی عمید ۴۳۶ واژه تحلیل شد. از این تعداد واژه بیش از ۲۵۰ واژه معنای «اشتراک» داشتند. شایان ذکر است که برخی واژه‌های مشتق حاصل از پیشوند /hæm-/ و پایه‌های مختلف،

¹ H. Nyberg

معادل‌هایی است که در علوم مختلف برای واژه‌های بیگانه ساخته شده‌اند و این فهرست همچنان در حال افزایش است. بنابر آنچه که بیان شد، به نظر می‌رسد که تنها براساس دو معیار: الف. نخستین معنای تثبیت شده (یا اولیه آن) و ب. برجستگی و شاخصیت در شبکه معنایی (یعنی متداول‌ترین معنا در کاربردهای زبان) که توسط تایلر و ایوانز (Tyler & Evans, 2003) مطرح شد، معنای مرکزی یا سرنمون پیشوند /hæm-/ به دست داده می‌شود که بررسی‌ها نشان داد، این معنای سرنمون همانا معنای «اشتراک» است. در نتیجه، شبکه شعاعی پیشوند /hæm-/ به صورت زیر خواهد بود:

شکل ۱۲- شبکه شعاعی پیشوند «هم»

Fig 12- The Radial Network of the Prefix of /hæm-/

۶. نتیجه‌گیری

در این پژوهش، چندمعنایی پیشوند /hæm-/ براساس معنی‌شناسی شناختی بررسی شد. پیشوند مذکور یکی از عناصر طبقه بسته پیشوندهای غیرفعلی در زبان فارسی به حساب می‌آید که می‌تواند به عنوان تکواژ وابسته اشتقاقی در ساخت واژه‌ها شرکت کند. یافته‌ها نشان داد که این پیشوند از یک معنای اصلی و چهار خوشه معنایی «همراهی»، «مصاحبت»، «شباهت»، «برابری/یکسانی» برخوردار است. بررسی‌ها نشان داد که پیشوند غیرفعلی /hæm-/ یک پیشوند چندمعنایی با طیفی از کارکردهای واژگانی است و در برخی موارد معنای واژگانی ریشه فعلی را تغییر می‌دهد و در نتیجه یک عنصر واژگانی متمایز ایجاد می‌کند. در این راستا و براساس یافته‌ها می‌توان به پرسش‌هایی که در بخش مقدمه مطرح شد، پاسخ داد. همچنین، نتایج نشان داد که پیشوند غیرفعلی /hæm-/ در زبان فارسی جزو عناصر زبانی است که از ویژگی چندمعنایی برخوردار است. پس از بررسی معنایی مشتقات حاصل از پیوند پیشوند مذکور و پایه‌های مختلف مشخص گردید که براساس معیارهای تایلر و ایوانز (Tyler & Evans, 2003) برای تعیین معنای سرنمون (نخستین معنای تثبیت شده /شواهد تاریخی و برجستگی و شاخصیت در شبکه معنایی)، از میان معنای موجود معنای «اشتراک» معنای مرکزی یا سرنمون پیشوند /hæm-/ است، این پیشوند در موقعیت‌های مختلف از معنای سرنمون «اشتراک» برخوردار است که با بررسی‌های صورت گرفته بر روی داده‌های گردآوری شده در این پژوهش مشخص شد که از مجموع ۴۳۶ داده بررسی شده، ۲۵۷ واژه در هم‌نشینی با این پیشوند از معنای سرنمون «اشتراک» برخوردار بودند که چهار خوشه

معنایی متمایز حول این معنای مرکزی شکل گرفته‌اند. با بررسی داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و از منابع فارسی زبان لغت‌نامه دهخدا، فرهنگ معین و فرهنگ عمید، ۵۱ واژه از مجموع داده‌ها از خوشه معنایی «همراهی» برخوردار بودند. همچنین، از میان داده‌های گردآوری شده، ۴۰ واژه در همنشینی با پیشوند /hæm/ در معنای طحواړه «شبهت» به کار رفته‌اند، و ۴۶ واژه در اثر همنشینی با پیشوند /hæm-/ در خوشه معنایی «مصاحبت» قرار گرفتند. همچنین، ۴۲ واژه از داده‌های موجود در این پژوهش از خوشه معنایی «برابری/یکسانی» برخوردار بودند. همچنین، شایان ذکر است که در بین معانی واژه‌های مشتق از پیشوند مذکور، برخی از واژه‌های مشتق از شفافیت معنایی برخوردار بودند؛ حال آنکه در برخی واژه‌های مشتق دیگر مانند واژه «همدست»، «هم‌پیاله»، «هم‌تراز»، «هم‌قد»، «هم‌نفس» معنای آن‌ها از تیرگی معنایی برخوردار بود. به‌طور کلی، نتایج بررسی‌های پژوهش حاضر حاکی از آن است که در چارچوب انگاره استعاره مفهومی که مبتنی بر نگاهت بین دو قلمرو مبدأ و مقصد است، نمی‌توان چگونگی شکل‌گیری معنای واژه‌هایی از قبیل «همدست»، «هم‌پیاله»، «هم‌تراز»، «هم‌قد»، «هم‌نفس» را مشخص کرد، بلکه برای تبیین این گونه موارد در چارچوب معنی‌شناسی شناختی، انگاره آمیختگی مفهومی از کفایت تبیینی مناسب‌تری برخوردار است. همچنین، علاوه بر انگاره‌های استعاره مفهومی و آمیختگی مفهومی که در تبیین داده‌ها مورد استفاده قرار گرفت، طحواړه‌های مفهومی همچون «طحواړه همراهی»، «طحواړه شبهت»، «طحواړه مصاحبت»، «طحواړه برابری/یکسانی» و در برخی واژه‌های مشتق مانند «هم‌سفر»، «هم‌کاب»، «هم‌پا»، «هم‌شکل»، «هم‌خون»، «هم‌عرض»، «هم‌حجم»، «همدم»، «هم‌نشین»، «هم‌کلاس»، «هم‌درد»، «هم‌خانه» در تبیین داده‌ها راه‌گشا بودند و نگارندگان براساس معنای به‌دست‌داده شده از باهم‌آیی پیشوند /hæm-/ با دیگر واژگان، طحواړه‌های مفهومی مذکور را ترسیم نموده‌اند. به‌طور کلی، براساس یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه‌گیری کرد که رویکرد معنی‌شناسی شناختی، علاوه بر معنای گوناگون یک پیشوند و کاربردهای آن در بافت‌های مختلف، ارتباط بین این معنای را به‌وضوح نشان می‌دهد. یافته‌ها حاکی از آن است که در معنای سرنمون «اشتراک» علاوه بر بار معنایی مثبت، بار معنایی منفی نیز القا می‌شود که واژه «همدست» مؤید آن است. در خوشه معنایی «همراهی» به‌نوعی می‌توان مسیر حرکت و پیمودن مسیر را نشان داد، در حالی که خوشه معنایی «مصاحبت» تجربه‌ای است که در آن پیمودن مسیر وجود ندارد، و در این طحواړه به‌گونه‌ای تجربه انتزاعی «صمیمیت» نهفته است که این تمایز در واژه‌هایی همچون هم‌رزم (همراهی) و همنشین (مصاحبت) به‌خوبی نمایان است. همچنین، زیرطحواړه ارتباط در طحواړه «شبهت» صرفاً درک ما از شبهت‌ها را ممکن می‌سازد، دو یا بیش از دو شیء به این دلیل به هم شبیه هستند که مشخصه‌هایی را به اشتراک می‌گذارند و شبهت ارتباط دو شیء را نشان می‌دهد. طحواړه «برابری/یکسانی» برای نشان دادن مقایسه دو شیء به‌لحاظ وزن، اندازه، زمان، جایگاه، و ارزش است. شایان ذکر است که به‌علت مبهم بودن مرزهای چندمعنایی نمی‌توان مرزبندی مشخصی را تعیین کرد و در واقع کاربردهای استعاره‌ای و مجازی باعث تغییر موقعیت یک واژه نسبت به این مرزها می‌شوند. همچنین، یافته‌ها نشان داد که به‌ترتیب طحواړه اشتراک، به‌متابۀ معنای سرنمون برای پیشوند /hæm-/، از بیشترین فراوانی معنایی نسبت به خوشه‌های معنایی برخوردار بود و به‌همین دلیل به‌عنوان معنای سرنمون در نظر گرفته شد. همچنین، از چهار خوشه معنایی «همراهی»، «شبهت»، «مصاحبت» و «برابری/یکسانی»، طحواړه «همراهی» از بیشترین میزان فراوانی و طحواړه «شبهت» از کمترین میزان فراوانی برخوردار بودند.

منابع فارسی

- ابوالقاسمی، محسن. (۱۳۸۷). *دستور تاریخی زبان فارسی*. تهران: سمت.
- افراشی، آریتا و کوشکی، فاطمه. (۱۳۹۶). تحلیل معناشناسی پیشوند «پیش-» در زبان فارسی: رویکرد زبان‌شناسی شناختی. *زبان پژوهی* ۹(۲۵)، ۱۶۶-۱۳۷.
- حق‌شناس، علی محمد. (۱۳۸۷). *دستور زبان فارسی*. تهران: مدرسه.
- بیکس، رابرت. (۱۳۸۹). *درآمدی بر زبان‌شناسی تطبیقی زبان‌های هند و اروپایی*. ترجمه اسفندیار طاهری. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- پورمحمد، مهدی؛ شمس، روح‌الله و ترابی، لیلیا. (۱۳۹۸). بررسی شبکه معنایی پیشوند «فرو-» از منظر معناشناسی شناختی. *تازه‌های علوم*

شناختی (۲۱)، ۶۱-۷۳.

دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۳). لغت‌نامه دهخدا. تهران: روزنه.

طباطبایی، علاءالدین. (۱۳۹۴). پیشوندهای زبان فارسی امروز (۱). نامه فرهنگستان (۲۱)، ۱۴-۱۳۷.

عمید، حسن. (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی عمید. تهران: راه رشد.

معین، محمد. (۱۳۸۱). فرهنگ فارسی معین. تهران: آدنا.

References

- Abolghassemi, M. (2009). *A Short Historical Grammar of Persian Language*. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Afrashi, A., and Koushki, F. (2018). Semantic analysis of pish prefix in Persian Language: Cognitive linguistics approach. *Zabanpazhuhi (Journal of Language Research)* 9(25), 137-166. [In Persian]
- Amid, H. (2011). *Amid Dictionary*. Tehran: Rah-e-roshd. [In Persian]
- Antunano, I. (1999). *Polysemy and Metaphor in Perception Verbs: A Cross-Linguistic Study, PhD Thesis*, University of Edinburgh.
- Bauer, L. (2004). The Borderline between Derivation and Compounding in Morphology and Its Demarcation. In V. U. Dressler (Ed.), *Selected papers from the 11th morphology meeting* (99. 97-108). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Beekes, R. (2011) *An Introduction to Comparative Linguistics of Indo-European Languages*. Translated by E. Taheri. Tehran: Institute for Humanities and Cultural studies. [In Persian]
- Brugmann, C. (1981). *The story of "over"*. MA thesis, University of California.
- Brugmann, C., and Lakoff, G. (1988). Cognitive topology and lexical networks. In S. Small, G. Cottrell and M. Tannenhaus (Eds.), *Lexical Ambiguity Resolution* (pp. 477-507). San Mateo, CA: Morgan Kaufman.
- Croft, W., and Cruise, A. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dehkhoda, A. (1995). *Dehkhoda Dictionary*. Tehran: Rowzaneh. [In Persian]
- Evans, V. and Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An introduction*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Fauconnier, G., and Turner, M. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Fauconnier, G., and Turner, M. (2003). Polysemy and Conceptual Blending. In B. Nerlich, Z. Todd, V. Herman & D. Clark (Eds.), *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* (pp. 79-94). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Geeraerts, D., and Coykens, H. (2007). *Cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Haghshenas, A. M. (2009). *Persian Grammar*. Tehran: Madrese.
- Hamawand, Z. (2011). Prefixes of Degree in English: A Cognitive Corpus Analysis. *Open Journal of Modern Linguistics* 1, 13-23.
- Hamawand, Z. (2013). Prefixes of Spatiality in English: A Study in Cognitive Linguistics. *Theory and Practice in Language Studies* 3, 736-747.
- Johnson, M. (1990). *The body in the mind: the bodily basis of meaning, imagination and reason*. Chicago: Chicago University Press.
- Khormae, A., Moloodi, A., and Kaviyani Fardzadeh, E. (2019). A Study of Polysemy in Four Negative Non-Verbal Prefixes in Persian Based on Principled Polysemy: A Corpus-Based Approach. *The International Journal of Humanities* 26(2), 29-49.
- Kotowski, S. (2019). the semantics of English out-prefixation: A corpus-based investigation. *English Language and Linguistics* 1, 1-29.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire and dangerous things: what categories reveal about the mind*. Chicago: Chicago University Press.
- Lance, N. (2010). *The Polysemy of an "Empty" Prefix: A Corpus-Based Cognitive Semantic Analysis of the Russian Verbal Prefix po-*. PhD. dissertation. University of North Carolina at Chapel Hill.
- Langacker, R. (2008). *Cognitive Grammar: A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Markos, A. (2015). Exploring the meaning and productivity of a polysemous prefix: The case of the Modern Greek prepositional prefix para-. *Acta Linguistica Hungarica* 62(4), 447-476.
- Mo'in, M. (2003). *Mo'in Dictionary*. Tehran: Adna. [In Persian]
- Moynihan, C. (2015). *A Cognitive Grammar Analysis of the Semantics of the Russian Verbal Prefix na-*. PhD. dissertation. The University of New Mexico.
- Nyberg, H. (1974). *A Manual of Pahlavi II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Purmohammad M, Shamsa R, Torabi L. (2019). Semantic network of verb prefix: "forou" in terms of a cognitive semantics approach. *Advances in Cognitive Sciences* 21(2), 61-73
- Saric, L. (2013). *The Verbal Prefixes na- in Croation: A Cognitive Linguistic Analysis*. Prihvaeen, zatnak.

- Tabatabaee, A. (2015). Contemporary Persian Prefixes. *Nama-ye-Farhangestan* 21(2), 127-137. [In Persian]
- Tchizmarova, I. K. (2012). A Cognitive Linguistics Analysis of the Bulgarian Verbal Prefixes. *Jezitoslovle* 1, 219-260.
- Tyler, A., and V. Evans. (2003). *the semantics of English prepositions: spatial scenes, embodied meaning and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vanhove, M. (2008). *Towards a typology of semantic associations*. Berlin: Mouton de Gruyter.

